

MASHAQQATLI SAFAR

Xolmurodova Muxlisa Zayniddin qizi

Shayxontohur tumani politexnikumi ona tili va adabiyot fan o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'tkir Hoshimov asarlarining bugungi kundagi ahamiyati, uni o'rganish qay darajada muhim ekanligi haqida umumiy ma'lumotlar yoritiladi. Shuningdek asarlardagi obrazlar va ularni o'rganish haqida ham ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: dars, globallashuv, jarayon, o'qish, bilim, ko'nikma, malaka, amaliyot, xorijiy tillar, soha, sohaviylik, yetakchilik, bog'liqlik.

O'tkir Hoshimov 1941 yilning 5 avgustida Toshkent viloyatining Zangiota tumani Do'mbirobod mavzeida tavallud topdi. Bolaligi urush qiyinchiliklari, muhtojliklari davrida kechgan. 1958 yilda o'rta maktabni bitirib, Toshkent Davlat universiteti jurnalistika bo'limining avval sirtqi, so'ngra kunduzgi bo'limida o'qib, 1964 yilda tugatadi. 1959-1960 yillarda «Temir yo'lchi», 1960 yilda hozirgi «O'zbekiston ovozi», 1960-1982 yillarda «Toshkent haqiqati», «Toshkent oqshomi», 1982-1983 yillarda G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyotida, 1985-1995 yillarda «Sharq yulduzi» jurnaliga bosh muharrir va 1995 yildan 2004 yilgacha O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Matbuot va axborot qo'mitasi raisi sifatida faoliyat ko'rsatib keldi. Keyinchalik «Teatr» jurnalida muharrirlik qildi.

O'tkir Hoshimov o'z ijodini she'r va ocherklar yozishdan boshladi. 1962 yilda uning "Po'lat chavandozlar" ocherklar to'plami bosilib chikdi. Shundan keyin uning birin-ketin hikoya, qissa va romanlari kitobxonlarning qo'liga borib tegdi. Uning ilk qissasi "Cho'l havosi" (1964) adabiy jamoatchilik tomonidan iliq qarshi olindi. Atoqli adib Abdulla Qahhor bu qissa haqida o'sha paytda juda yaxshi fikr bildirgan. O'tkir Hoshimovning bu qissasiga yozgan oq yo'lida u "Birdan lov etib alanga bilan boshlangan ijodning kelajagi porloq bo'ladi", - deb bashorat qilgan edi. Shu asardan yozuvchining izlanish va mashqlar davri boshlandi. Adib ijodidagi ilk qadamlaridayoq inson ma'naviyati, ruhiyati, hissiyoti, qalb haqiqati tadqiqotchisi sifatida ko'ringan edi. Roman, qissa, hikoyalarida so'z san'atining azaliy bosh muammosi - inson taqdiri va qalbining badiiy tahlili ham mavjud edi. Muallif dolzarb ijtimoiy muammolar talqini bilan yondosh holda ko'p o'rinlarda personajlar ruhiyatidagi g'oyat nafis jarayonlarni san'atkorona ifoda etardi. "Cho'l havosi", "Muhabbat", "Nigora", "Shamol esaveradi" nomli hikoya va qissalar shundan dalolatdir. Keyinroq u dolzarb, ijtimoiy muammolar talqiniga ko'proq moyillik bildirib, ayni zamonda bevosita ma'naviyat, ruhiyat tahliliga bag'ishlangan asarlar ustida ish olib bordi. Yozuvchining shu yo'nalishdagi "Qalbingga quloq sol" (1973), ayniqsa, "Bahor qaytmaydi" (1970), "Dunyoning ishlari" (1982)

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

qissalari unga katta shuhrat keltirdi. "Bahor qaytmaydi" (1970) qissasida yozuvchi iste'dodli, biroq uning qadriga yetmagan, ulug' maqsadlardan mahrum xudbin yigitning tanazzul tarixini, ruhiy-ma'naviy inqirozini san'atkorona tahlil etib berdi. Bundan adibning haqiqiy ijod yo'liga kirganligini ko'ramiz. O'tkir Hoshimov asardan-asarga o'sib bordi. Unda nafosat tuyg'usi behad kuchli. Hatto u aldangan odamning ma'naviy inqirozi, fojeasi, halokati tasvirida ham shu tuyg'usini saqlab qoladi. Ayniqsa, u yaxshi, oliyjanob, ma'naviy barkamol odamlar qalbi tahlilida o'zini nihoyatda erkin his etadi. Uning ijobiy qahramonlari aksari go'dakday beg'ubor, nafosat tuyg'usiga boy, hissiyotli, o'ta ta'sirchan odamlardir. Yozuvchi ijodiga xos liro-romantik tarona uning "Dunyoning ishlari" qissasida eng baland pardalarda jarangladi. Bu asar ona haqidagi, ona qalbining cheksiz saxovati to'g'risidagi o'ziga xos qasidadir. Asardagi Ona - farzandi, uning oromi, baxti uchun jonini, jahonini berishga tayyor. U ming-minglab o'zbek onalarining timsoliga aylandi. Har bir o'zbek kitobxonida unda o'z onasining qandaydir fazilatini topgandek bo'ladi. Qissadagi "Alla", "Oq marmar, qora marmar" kabi novellalarda onaning farzandi qalbida qoldirgan armonlari haqida o'tkir yozilgan. Kishi bularni o'qir ekan, tasvirdan ko'ngli allanechuk bo'lib ketadi.

O'tkir Hoshimovning "Oq kamalak" to'plami ham hayotiy muammolar, to'g'rirog'i, turmush tashvishlari to'g'risida bahs yuritadi. Yozuvchining birinchi romani - "Nur borki, soya bor" 1977 yili nashr qilindi. Roman chiqishi hamono turli fikr-mulohazalarga sabab bo'ldi. Asarda ko'pgina hayotiy, muhim ahamiyatga ega muammolar ko'tarilgan edi. Bular azaldan kishilik jamiyatining falsafasi bo'lmish "nur" va "soya"lar orasidagi kurash, tortishuv fonida yoritiladi. Asar o'z davrida adabiy tanqidchilar tomonidan iliq kutib olindi, unga munosib baho berildi, faqat romanga keskin to'qnashuvlar va kolliziyalar yetishmasligi qayd qilindi. Bundan tashqari, O'tkir Hoshimov O'rta Osiyo respublikalarining qator teatrlarida namoyish qilingan "To'ylar muborak", "Sizdan ugina, bizdan bugina", "Inson sadoqati", "Qatag'on" kabi pyesalarining muallifidir. O'tkir Hoshimov E.Hemingvay, K.Simonov, A.Kuprin, O.Berggols singari yozuvchilar asarlarini o'zbek tiliga tarjima qilgan. Uning asarlari qardosh xalqlar va xorijiy tillarga tarjima qilingan. Ijodkor 80-yillar o'zbek publitsistikasi rivojiga salmoqli hissa qo'shgan adiblardan biridir. Uning odob-axloq, ma'naviy olam, milliy qadriyatlar, sho'ro davri adolatsizliklarini dadil yoritgan ocherk va teleko'rsatuvlari bu davrning barkamol mevalaridir.

Muallifni endi kundalik dolzarb ijtimoiy masalalar emas, ko'proq azaliy ma'naviy muammolar, inson taqdiri, uning qalbi jumboqlari qiziqtiradi. Bu narsa "Ikki eshik orasi" romanida ayniqsa, ravshan ko'rindi. Bu bilan adib ijodiy yo'lining yetuklik bosqichi boshlandi. O'tkir Hoshimov hikoya janrida ham unumli ijod qilgan. Xususan, uning «Muhabbat», «Dehqonning bir kuni», «Urushning so'nggi qurboni», «O'zbek ishi» kabi asarlari o'zbek hikoyachiligi rivojiga salmoqli hissa bo'lib qo'shildi. Uning «Qalbning oppoq daftari», «Muqaddas qasamni buzganlar», «Avlodlarga nima deymiz», «Mantiq qani?», «Davlat siri» kabi maqolalari esa so'nggi yillar o'zbek

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC
SOLUTIONS

publitsistikasining yutuqlaridan biri bo'ldi. O'tkir Hoshimov mohir hikoyanavis, qissanavis, romannavis va publitsistgina emas, dramaturg sifatida ham zamonaviy adabiyot rivojiga ta'sir ko'rsatdi. Uning «Hazon bo'lgan bahor», «To'ylar muborak», «Vijdon dorisi», «Inson sadoqati», «Qatag'on» drama va komediyalari Respublika teatrlari sahnalaridan munosib o'rin egallagan. «Daftar hoshiyasidagi bitiklar» (2001) kitobi ijtimoiy-ma'naviy hayotda muayyan iz qoldirgan. O'tkir Hoshimov tarjimon sifatida O. Berggolts, S. Sveyg, Mustay Karim, V. Shukshin asarlarini o'zbek tiliga tarjima qilgan. Uning eng yaxshi va sara asarlari rus va boshqa tillarga tarjima etilgan. Adibning jami nashr etilgan asarlari ellikdan ortiq bo'lib, ularning umumiy tiraji qariyb ikki milliondan oshadi. O'. Hoshimovga samarali ijodiy mehnati uchun 1991 yili «O'zbekiston xalq yozuvchisi» faxriy unvoni berilgan. «Mehnat shuhrati» (1996), «Buyuk xizmatlari uchun» (2001) ordenlari bilan mukofotlangan. 2013- yil 24-may kuni Toshkent shahrida vafot etgan. O'tkir Hoshimovga samarali ijodiy mehnati uchun 1991 yili «O'zbekiston xalq yozuvchisi» faxriy unvoni berilgan. Noyob iste'dod sohibi O'tkir Hoshimov adabiyotga Abdulla Oripov, Omon Muhtorov, Shukur Holmirzaev singari bir qator tengdoshlari bilan birga kirib keldi. O'sha paytda adabiyotimizning Oybek, G'afur G'ulom, Abdulla Qahhor, Maqsur Shayxzoda singari ulkan yozuvchilari hayot bo'lib, ularning nazariga tushish hammaga ham nasib qilavermasdi. O'tkir Hoshimov esa Abdulla Qahhordek mashhur san'atkor e'tiborini jalb qilgan yoshlardan edi. Yozuvchining "Ikki eshik orasi" romani ham kitobxonlar tomonidan iliq kutib olindi. Roman 1986 yilning eng yaxshi asarlaridan deb topilib, Hamza nomidagi respublika Davlat mukofotiga sazovor bo'lgandi. "Ikki eshik orasi" romanida o'z davrining muhim muammolari qalamga olindi, o'sha yillar voqea-hodisalariga munosabat bildirildi. Romanning asosiy qahramonlari ikkinchi jahon urushi og'irliklarini yelkasida ko'targan, unda mardona g'olib chiqqan kishilardir. Umuman olganda, romanda butun jamiyat kishilarining urush davridagi fidokorligi o'zining badiiy ifodasini topgan. Roman qahramonlaridan biri Muzaffar - urush davrida muayyan qiyinchiliklarni boshidan kechirgan, 70-yillarga kelib farovon turmushga erishgan Yoshlarning timsoli tarzida beriladi. Romanning sarlavhasidan tortib, deyarli butun mazmunigacha yozuvchi jiddiy falsafiy ma'no yuklashga intilgan. Xususan, u "Ikki eshik orasi" deganda inson umrini, ya'ni tug'ilgandan o'lgungacha bosib o'tgan yo'lni ko'zda tutadi. Muallifning g'oyaviy falsafasiga ko'ra bu yo'l juda murakkab va ziddiyatli bo'lib, uni muvaffaqiyat bilan bosib o'tishi uchun insondan katta matonat, iroda, bilim va jasorat talab qilinadi. Asardagi ko'pchilik qahramonlar, xususan, Oqsoqol, Qora amma, Robiya, Shomurod, Kimsan xuddi shunday jasoratli va ruhan boy kishilar bo'lib, ko'p jihatdan yozuvchining g'oyaviy maqsadini ta'sirchan ifodalashga xizmat qilgan. Muallif falsafasiga ko'ra o'z umrini sharaf bilan bosib o'tmog'i uchun insondan katta matonat va jasorat talab qilinishining sababi shundaki, u o'z hayoti davomida og'ir kurashlar girdobidan, yengib bo'lmay to'siqlardan o'tishga majbur bo'ladi. Asarda xuddi shunday

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

inson hayotining to'siqlari, illatlari sifatida Umar zakonchi, Ra'no, Zuhra kabi shaxslar timsoli yaratilgan bo'lib, ular romandagi kurashlar, to'qnashuvlar, ma'naviy ixtiloflar keskinligini, tarangligini oshirishga imkon tug'dirgan. Hayotdagi illatlarga qarshi ayovsiz o't ochish istagi O'tkir Hoshimovni "Ikki eshik orasi" romanidan keyin tadrijiy ravishda hajviyotga murojaat qilishga olib keldi. Oqibatda uning "Ikki karra ikki - besh" qissasi maydonga keldi. Yozuvchining ilgarigi asarlarida ahyon-ahyonda hajviyot uchrab turar edi. "Ikki karra ikki - besh" qissasi esa, ulardan butunicha hajviy uslubda yozilganligi bilan farq qiladi. Hajviyot tig'ini hayotdagi martabali kishilarga, katta rahbarlarga, xususan, raislarga qaratgani va ularning ma'naviy tubanligini ro'yi-rost fosh qilishga intilgani bilan yozuvchi qissaning ko'p sahifalari ta'sirchan va qiziqarli bo'lib chiqishiga erishgan. Faqat dalillash san'atining yetishmaganligi va ayniqsa, raisning o'g'li o'z otasiga qarshi keskin kurashga kirishishi yaxshi asoslanmaganligi sababli qissa 80-yillar o'zbek hajviyotidagi sezilarli hodisa darajasiga ko'tarilmay qoldi. Yuqorida tilga olingan so'nggi ikki asarida O'tkir Hoshimovning inson ma'naviy olamini, psixologiyasini teran tahlil qilish mahorati ancha oshganligi aniq-ravshan sezilib turadi. Bunda yozuvchi turli-tuman vositalar qatorida qahramonlarning dil izhorlaridan, ichki monologlaridan unumli foydalangan. Ichki monologlar qo'llashda yuqoridagi asarlarda boshlangan usuldan yozuvchi "Tushda kechgan umrlar" romanida yanada ustalik bilan foydalandi. "Tushda kechgan umrlar" romanida voqealar qamrovi juda keng: 30-yillarning mash'um "qatag'on" qilish manzaralari, 80-yillarda Afg'oniston urushi lavhalari, shu yillarda sodir bo'lgan "o'zbek ishi" mojarolari. Bu uchta yirik, juda katta hajmli voqealarni bir-biri bilan bog'lashda, ular orasiga "biriktirish nuqtasini" topishda muallif ichki monologdan unumli foydalanadi. Yozuvchi endilikda badiiy asar yaratishda publitsistika bajarishi lozim bo'lgan vazifani sekin-asta o'z zimmasidan soqit qilmoqda. U kundalik dolzarb masalalar tahlilini publitsistikaga berib, e'tiborini o'zining azaliy ishi - inson qalbi jumboqlari tadqiqiga astoydil qaratmoqda. Romandagi Rustam, Shahnoza kabi qahramonlar ruhiy olamining talqini xuddi shunday xulosa chiqarishga imkon beradi. Faqat roman kompozitsiyasining nomukammalligi uning adabiyotda juda katta hodisa darajasiga ko'tarilishiga halaqit bergandek tuyuladi. Kompozitsiyadagi tarqoqlik, ayniqsa, Rossiyadan yuborilgan kishilar hayotiga, faoliyatiga bog'liq voqealarning, tafsilotlarning asosiy syujet chiziqlariga uzviy bog'lab yuborilmaganida yaqqol seziladi. Shunga qaramay, yozuvchining so'nggi asarlari O'tkir Hoshimovning hozirgi o'zbek nasridagi sermahsul ijodkorlardan biri darajasiga ko'tarilganligidan guvohlik beradi. O'tkir Hoshimovga samarali ijodiy mehnati uchun 1991 yili «O'zbekiston xalq yozuvchisi» faxriy unvoni berilgan. U «Buyuk xizmatlari uchun» ordeni bilan ham taqdirlangan. O'zbek adabiyoti va san'ati og'ir judolikka uchradi. Atoqli adib, O'zbekiston xalq yozuvchisi O'tkir Hoshimov 2013 yil 24 may kuni 72 yoshida vafot etdi.

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

O'tkir Hoshimov mohir hikoyanavis, qissanavis, romannavis va publitsistgina emas, dramaturg sifatida ham zamonaviy adabiyot rivojiga ta'sir ko'rsatdi. Uning «Hazon bo'lgan bahor», «To'ylar muborak», «Vijdon dorisi», «Inson sadoqati», «Qatag'on» drama va komediyalari Respublika teatrlari sahnalaridan munosib o'rin egallagan. «Daftar hoshiyasidagi bitiklar» (2001) kitobi ijtimoiy-ma'naviy hayotda muayyan iz qoldirgan.

«Ikki eshik orasi» romani 1986-yilda yozilgan bo'lib, O'tkir Hoshimov adabiy merosida asosiy o'rinlardan birini egallaydi. Romanda insonlar taqdiri va inson umrining murakkabligi zo'r mahorat bilan tasvirlanadi. Adib, birinchi navbatda, tinchlikka rahna solgan urushni qoralaydi; uning g'ayriinsoniy mohiyatiga urg'u beradi.

Xulosa

Xulasa qilishimiz mumkinki, Adabiy ta'lim har bir o'quvchidan o'zgacha badiiy idrokni, asmi his etishni, kashf qilishni va yagona xulosaga emas, a yechimlarga, xulosalarga kelishi tabiiy hol sifatida baholaydi, to'g'ri deb biladi. O'quvchilar bitta asarni o'qib o'rganishsada, undan turlicha hissiy ta'sirga quvvatga ega bo'ladilar, rangorang xulosalar yasaydilar. O'quvchilarning badiiy tafakkurini o'stirishda; badiiy asarlar, ayniqsa, hikoya janrining imkoniyatlarini to'liq ochib berilishida; so'z sehri, qudratini teran his qilinishida, hayotning as suratini - badiiy talqinini o'qib, zaruririy xulosalar hosil qilinishida, o'tmish bilan bugun o'rtasidagi taraqqiyot darajasini muqoyasa qilinishida; fikrni ifodalashning sodda, siqiq shakllarini o'rganib, mantiqiy fikrlash imkoniyatlarini kengaytirilishida; o'quvchining olam haqidagi, odam haqidagi bilimlarini boyitishda, shubhasiz, O'tkir Hoshimov asarlarining ham alohida o'rni, mavqei bor. Adabiy ta'lim amaliyotida O'tkir Hoshimov asarlarini: hikoya, qissa va romanlarini o'rganish yuzasidan juda boy pedagogik tajriba to'plangan, ommalashtirilgan. Bir qarashda, adib asarlarini o'rganish yuzasidan aytilmagan fikr, tavsiya etilmagan metod yoki usulning o'zi qolmagandek. Chindan ham, O'tkir Hoshimov asarlari o'zbek adabiy ta'lim jarayonida uzoq yillardan beri o'rganilmoqda, o'rgatishning yangi-yangi qirralari kashf etilib, keng o'qituvchilar jamoasiga amaliy foydalanish uchun tavsiya etilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Rasulov A. Ardoqli adib. Toshkent. „Sharq“, 2001.
2. Karimov H. O'tkir Hoshimov. Toshkent. „Yozuvchi“, 2002.
3. Karimov N. va boshqalar. 20 asr o'zbek adabiyoti tarixi. -T.: „O'qituvchi“, 1999.
4. “Yoshlik” jurnali, 2011 yil, 3 (244)-son.
5. Ozod Sharafiddinov. El ardoqlagan adib. Bir jildli saylanma. “Bahor qaytmaydi”ga so'zboshi.
6. Bir jildli Saylanma – “Bahor qaytmaydi”. G'. G'ulomning nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti.

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC
SOLUTIONS

7. Ikki jildli Saylanma – “Nurli dunyo” va “Umr savdosi”. “Nur” ICHB – “Sharq” nashriyot-matbaa konserni.

8. Umarali Normatov. Yillar, yo‘llar, taqdirlar. “Ikki eshik orasi” romanining oltinchi nashriga so‘ngso‘z.

9. “Daftar hoshiyasidagi bitiklar” kitobi o‘n martaga yaqin nashr qilindi. “Sharq” nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi

10. Ozod Sharafiddinov. O‘tkir Hoshimov. Adabiy portret. “XX asr o‘zbek adabiyoti tarixi” darsligi.

11. Said Ahmad. Ijod va jasorat “Yo‘qotganlarim va topganlarim” kitobi. Adib ijodiy portreti. 2001

12. Abdug‘afur Rasulov. Ardoqli adib. O‘tkir Hoshimov hayoti va ijodiga chizgilar. Kitob. “Sharq” nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi

13. Umarali Normatov. O‘tkir Hoshimov. Adabiy portret. Yangi o‘zbek adabiyoti. Toshkent “Universitet” nashriyoti.

14. Saylanma. Ikki jildlik. Umr savdosi. Ikkinchi jild. “Ikki eshik orasi. Roman. Hikoyalar. Hajviy hikoyalar. O‘ylar. Toshkent. “Sharq” Nashriyot-matbaa konserni. 688 b.

15. Daftar hoshiyasidagi bitiklar. Kaytattya ShryQirq yillik kuzatuvlar kitobi. Toshkent. “Sharq” Nashriyot-matbaa konserni.

16. Ikki eshik orasi. Roman. “XX asr o‘zbek romani” seriyasi. Toshkent. “Sharq” Nashriyot-matbaa konserni. Ozod Sharafiddinov. El ardog‘idagi adib. So‘ngso‘z. 608 b.

